Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

Ivan Albreht:

Odmev iz groba.

O, ljubljeni, ne kliči me nazaj!
Ker okrog mene je nebo razpeto
in v srcu mojem vse je razodeto,
kar je bilo doslej le zvit vprašaj . . .

Kak naj bom tvoja, ko je moja zdaj
vesoljstva širnega vsa veličina,
ko se odpira večnosti daljina,
krasota njena mi in njen sijaj —

Vendar še iz naročja zemlje
poljublja te atomov mojih dih,
pozdravlja in iz dalje te objemlje.

Dih mraka, misel, senca, ki lahnà
je zdajle mimo tebe nema šla —
to vse je le ljubezni moje vzdih.

Čar.

Na desno štela mi ciganka srečo:
Visokorastlo, belo in rdečo
privede čas mi ljubico nasproti.
Zdaj čakam, iščem z dušo koprnečo,
poslušam, gledam na vsakteri poti,
kje čaka draga me z deviško srečo —
A ona, ki me ljubi, ni več mlada,
je trda, krepka in — s koso blestečo —
Nič se ne boj me, ljuba moja zvesta,
rad dam življenja rožo ti venečo!
Saj sem iskal te na vsakteri poti,
odkar mi je ciganka štela srečo . . .

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

IX.

„Če grem na veselico, se hočem tudi res naveseliti in nadivjati." Ali nimam prav, Tomo?"

„Kaj pa narodna požrtvovalnost?"

„Fiii . . . taka požrtvovalnost je preveč poceni!"

„Ti si misliš, Mira: — Naj rajše druge meni strežejo!"

„Hahaha — saj se tepo za sodelovanje! Zato sem pa še posebe ostala do zadnjega dne na Bledu, da me nebi zapeljalo. Na-ak! Saj bo zabava tudi v paviljonih; ampak — jaz hočem biti prosta, brez nadzorstva, brez teh imenitnih pastiric za hrbtom!"

„Ti imaš lumparije na sporedu, Mira?"

„Lumparije?" — se namrdne ona s kiselkastim nasmehom in zmiglje s pleči. „Kajpada, nalumpati se hočem! In ti, Tomažek?" — Z bleščečimi, porednimi očmi se nagne k njemu: — „Ti boš le omedleval? Ali ti jo je za ves večer prevzel?"

„Kdo?"

„No, Stanislavček! Ženin! Amerikanec!"

Mira stoji pri oknu. Roke ima na hrbtu prekrižane, ziblje se v bokih in se skloni tuintam skozi okno, ozirajoč se po trgu gori in doli. Za veselico je že popolnoma odpravljena. Tenko, svetlorumeno oblačilce ji ovija život in ude. Živordeči makovi cveti ji žare na prsih, v laseh in na klobuku. Tomo občuduje njen vrat, njen tilnik in njeno krasno oprsje, njene bujne predivastorumene lase. Zdi se mu, da je malo manj živahna nego je bila pred nekaj tedni. Ali ji ne utriplje skrita trpkost na ustnicah? Kaj ji govori v očeh? Odločnost? Pričakovanje? Razočaranje? Obup? . . . Nenadoma se nagne zopet k njemu s široko odprtimi očmi:

„Jaz poznam drugačno narodno požrtvovalnost, Tomo!"

„No?"

„Če se na veselici kaj srečava, pa me malo pospremi, — morda ti povem!"

„Zdaj sem radoveden!"

Hipoma jo resnost zopet mine:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

„Hahaha — danes se mi smiliš, Tomo! Ali se ti posreči, da jo ukradeš ženinu za kakšno urico?“ — Pa ne čaka odgovora in se obrne v sobo: — „Kaj pa oklevaš, Mara? Ti moraš vendar v Zvezdo! Ali naj tvoje visoke dame same vse opravijo?“

Mara sedi na zofi, belo oblečena, v pogovoru s suplentom Pavlom Kresnikom, elegantnim mladim gospodom s plavimi lasmi in plavimi brčicami, s podolgovatim, gladkim obrazom z orlovim nosom in z naivnimi pogledi. Pri klavirju stoji Nuša z Zgončkom. Ona ga ljubko pogledava; on pa je neroden, zmigava s pleči, kakor bi ga kaj tiščalo, in diha malo težko skozi nos. Na fotelju sedi Kolarjeva Magda, v živordeči obleki, v živordečih nogavicah in živordečih čeveljcih, z živordečim klobukom na kostanjastih laseh. „Kot hudičev jezik — tako si rdeča!“ jo je bila pozdravila Mira.

Za mizo sedita Andrej Praznik in Mirina prijateljica z Bleda, Goričnikova Katra, hči premožnega posestnika. Oblečena je sinjemodro z nekoliko kmetiško eleganco, malo preveč stisnjena čez pas, z velikim rožastim klobukom na temnorjavih kodrih. Koščato petindvajsetletno dekle z mesnatimi, širokimi ustnicami, ohlapnimi, temnopoltimi lici in s premajhnim nosom. Zobje so ji beli, gosti, brez napak; oči so ji črne, pametne, nekoliko osorne. Videti je neskončno odločna ženska, a precej zagrizena in trpka. Profesor Pavel Kresnik je njen zaročenec. Ona pa je v zadnjem času zagazila v ljubezensko razmerje s preprostim blejskim mizarskim pomočnikom Janezom Štembalom, zalim mišičastim fantom z zavihanimi brki in prekanjenimi očmi. Zaročenca ne more več trpeti, je neprijazna in zadirčna z njim, pa je kljub temu trdno odločena, da se z njim poroči.

Katra ošine Maro in Kresnika s porogljivim nasmehljajem:

„Gospodična Mara sodeluje pri srečolovu, kaj ne?“

Mara jo pogleda in prikima; ona pa nadaljuje:

„Morda se zgodi, da gospodična že pred začetkom veselice — vlovi kaj sreče!“

Mara se zašobi; Kresnik pa hitro vstane in stopi h Katri:

„Ali je Katra ljubosumna? To me veseli!“

„Vesêli se, da ti ne moreš biti ljubosumen!“

Mira plane z razposajenim smehom k nji:

„O ti moja nedosežna Katra! Imenitno!“

„Kaj je imenitno? Ali more biti ljubosumen name, ki sem grda kakor prhla repa?“

Kresnik jo potreplje po rami in se pritisne z licem k nji:

„Nikar se ne razburjaj, ljubica, zame si najlepša!“

Ona pa ga odpahne in vstane od mize:

„Zate sem najlepša! Objektivno sem torej tudi po tvojem mnenju grda!“

Kresnik razprostre roke in hoče govoriti, Katra pa mu položi roko na usta:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

„Je že dobro, Pavel! Pojdimo, gospôda! Ali ne?“

Mira skoči k oknu in se ozre na obe strani:

„Kod hodi danes Milan?“

„Saj ga najdeš v Zvezdi!“ — vzklikne Katra. „Boga zahvali, da se te ne drži tvoj ženin venomer za krilo!“

Mira prasne iznova v smeh in stopi na prste pred Pavlom Kresnikom:

„Hahaha — ali razumete, gospod Pavček? Glejte, da ne boste zmirom poleg Katre! Ali veste, kaj ji napravite? Napijte se, da vas bo morala na hrbtu odnesti!“

„Aha!“ — se zmrdne Katra z resigniranim nasmehom. Naenkrat zapazi Nušo in Zgončka pri klavirju in obraz se ji razlekne od razigranosti: — „Ecco naših otrok! Tu jih poglejte! To je naraščaj!“

Zgonček se je bil zagledal v Magdo, ki je ležala v svoji živordeči obleki na fotelju — izzivajoče in zapeljivo in omamljivo — kakor plamen greha. In Nuša se je iztegnila k njemu, mu pošepnila v uho:

„Ali je lep — hudičev jezik?“

Ob Katrinem vzkliku se Nuša zdrzne in prestraši, zardi in skloni sramežljivo svojo glavico ter zbeži iz sobe. Zgonček pa se zasrdi:

„Ali ste res že toliko stari, da bi bil jaz lahko vaš otrok?“

Katra se zasmeje in vsi drugi se zasmejo; Zgonček udari z nogo ob tla in odide z bliskajočimi očmi in škrtajoč z zobmi . . .

— Od vseh strani spo in vro Ljubljančani v slavnostno okičeno in prirejeno Zvezdo. Na tisoče ljudi je prihitelo iz slovenskih pokrajin in lepo število slovanskih gostov se je pripeljalo od severa in od jugovzhoda. Veselica se vrši na korist Prešernovemu spomeniku. Sredi divjih domačih borb za politično nadvlado in za „korita“ — kratek dan premirja, da se morda skupijo enkrat nekulturni bojevalci ob čaši vina in v Prešernovem imenu za kulturno idejo. — Po vsi Zvezdi in po Kongresnem trgu so postavljeni okusno opaženi in lepo opleteni paviljoni: — za pivo in za vino in za buteljke in za šampanjec; za jestvine in za slaščice in za sadje; za kavo in za čaj in za likerje, celo za bovle, omamljive in zavratne; za srečelov in za cvetke in za razglednice in za svečanostne kolajne in za narodni kolek in za tobak. Vrtiljak stoji na kongresnem trgu, da vzbudi življenje, bučno in kričavo kakor v „Wurstelpratru“. Šaljivi muzej pretkano vabi, da „potegne“ obiskovalce. „Šmira“ je zgrajena za petje in za predstave in za varieté. In sredi Zvezde, okrog očeta Radeckega, je velik oder za plesišče in za dvoje godeb.

Tomo in Dreja sta zgrešila svojo družbo in šetata sama po drevoredih, med paviljoni in med mizami. Tuintam se ustavita pred paviljonom, da zaužijeta kaj dobrega, da si potolažita s pivom žejo, da se posladkata s slaščičarskimi umotvori, da si vlijeta ognja v žile s kipečo vinsko kapljico. Predvsem pa opazujeta ženski svet in uživata njega čare, pijeta dražest in lepoto prelestnih mladih udov, razkošno in zamamno odetih v svilo in batist, opojno vonjajočih, naslado izhlapevajočih; tuintam

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

ju ustavi mlada prodajalka, da ji odkupita cvetlic, razglednic, srečk; pa se pošalita in poigrata z njo, prijazno in poredno ali objestno in predrzno, kakor ravno pride . . .

Andrej Praznik je dobre volje. Trenotkoma je stari Drejče s prisrčnim, otroško-naivnim nasmehljajem na licih in v očeh. Notranji nemir vsled ponesrečene snubitve se mu je polegel; obup se je umaknil tihi resignaciji. Dosegel je zopet ravnovesje v sebi; nepričakovano razočaranje ga je navidezno celo ustalilo in pomožatilo. In vendar je neka napetost v njem; pričakovanje nečesa novega, kar mora priti; celo začudenje, da še ne pride; neomajen sklep za odločilen čin. Površna lahkomiselnost, iskrenost in brezskrbnost, ki mu sijejo navadno iz oči, se mu tuintam nenadno izgube; pozornost — preiskujoča in prežeča, skoraj detektivska, se mu mahoma pojavi na obrazu, da je videti kakor človek, ki ne hodi tod samo po zabavi, temveč z gotovo, resno in važno nalogo . . . Po razkolu z Blejcem in Javornikom se je bil umaknil družbi in ni več prišel blizu; a Mira sama ga je poiskala in ga prisilila, da se je zopet vrnil. Morda je imela slabo vest pred njim; morda ga je potrebovala kot zaščitnika pred bližajočo se nevarnostjo, ki jo je samo ona videla, — kot odvajalca za lastno grešno slo, za lastna nizka nagnjenja. On ji je sledil, čeprav mu je v njeni družbi srčna rana vedno iznova krvavela, čeprav ga je bolelo, da je ostal njegov razžaljeni ponos nemaščevanin neopran. Niti mislil ni na to, da so njegova lepa upanja na Mirino ljubezen najbrže za zmirom pokopana. Čutil je, da si Mira sama v tem oziru ni na jasnem. Vedel je, da ji Milan Javornik s svojo krasno moško osebnostjo imponira, da jo njegova don-juanska atmosfera in zloglasna slava neskončno mika; a resnične ljubezni tudi zanj ni videl v nji; če je brstela in poganjala, potem je bila za enkrat pač šele v nastajanju. Skrbele pa so ga drugačne slutnje. Izvedel je zanesljivo, da je bil iztaknil Javornik v svoji prejšnji garniziji — spolno kugo in da je bil prišel v Ljubljano še bolan. Ali more biti danes — komaj po štirih mesecih — že popopolnoma zdrav? Razun tega se je Javor sukal tudi okrog drugih ljubljanskih lepotic; zlasti vztrajno in trdovratno je zasledoval ženo doktorja Breznika. Ker pa bržčas še nikjer ni dosegel uspehov, je redno občeval — tudi to je Dreja zanesljivo vedel — s kupljivim ženskim blagom. In čeprav si Praznik ni bil popolnoma na jasnem, kako je z Javorjevo boleznijo in kako je s to boleznijo sploh, se ga je vendar krčevito držala slutnja, da Miri ravno od te strani preti nevarnost in nesreča. — Končno je Dreja slišal, da Blejčeve besede o konkurzu niso čisto brez podlage. Njegov denarni položaj je baje zelo dvomljiv in negotov. Blejec je bil zmirom slab trgovec, ki je rajši veseljačil nego delal; v zadnjem času pa je celo doživel par občutnih špekulacijskih porazov. Če se torej pripeti, da pride pri njem resnično do trgovskega poloma in postane Mira nenadoma nevesta — siromašna in brez dote . . . ali ostane Milan Javornik njen zaročenec? — Ali ima Javor sploh resnično voljo,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

da se poroči? Ali ni že tolikrat z roganjem in smešenjem razkladal svojih nazorov o zakonu, svojih pomilovanj nesrečnim zakonskim ujetnikom in podjarmljencem, ki so baje samo za firmo svojim zakonolomnim, sladostrastnim ženam? — Ali ni ta zaročitev z Miro samo strategična poteza, da bi si jo lažje in hitreje zavojeval? . . . Praznik je prepričan, da sme pričakovati od Javornika samo najslabše; zato se čuti skoraj dolžnega, vztrajati poleg Mire kot njen prijatelj in zaščitnik.

Tomo in Dreja se ustavita pred paviljonom za pivo, pred katerim se gnete in tare množica ljudi. Dame pridno strežejo in natakajo kipečo pijačo. Poglavarica v lopi je žena doktorja Breznika, visoka in vitka krasotica z nekoliko premajhnim, a bajno lepim obrazkom, s prevelikimi skrivnostnimi očmi do kraja razširjenih punčic in baršunasto zamolkle beline. Njena polt je za spoznanje zatemnela in ves njen čar bi bil skoraj orientalski, ko bi ne nosila prebogate nakodrane frizure. V gneči pred njo stoji Milan Javornik, z vrčkom piva v roki, sklanjajoč se z životom daleč preko mize, intenzivno vanjo govoreč, požirajoč jo s svojimi poželjivimi pogledi.

Dreja stisne Žitnika nad komolcem in se zagleda z zagrizenim sovraštvom v nadporočnika. Tomo bere njegove misli: — Zverina ima tu svoj plen in tam svoj plen; moral bi ga ustreliti, kakor tigra v afrikansko divjem lovu!

V tem trenotku priteče Blejčev Bogdan mimo. Mudi se mu, z iščočimi očmi se ozira okoli sebe. Ko zagleda Milana, iztegne roko in ga potegne za rokav:

„Pozdrav od Jolante, Javor!“

Oni se z razsrjenim pogledom obrne in mu pokaže stisnjene zobe. Bogdan zazija, pozdravi Breznikovo gospo in odhiti naprej. Prefrigan, malo porogljiv nasmešek mu igra krog ust, in oči mu zopet iščejo med občinstvom.

„Kdo je to — Jolanta?“ — vpraša Tomo. „Lepo ime, eksotično kakor greh.“

„Ali je greh eksotičen?“ — odgovori Dreja; s pogledom je še vedno pri nadporočniku in pri Breznici, glava mu razumevajoče kima. „Greh je toliko eksotičen kolikor Jolanta. Zdi se mi, da lahko oboje — v štacuni kupiš!“

Pri bližnji mizi sedita doktor Breznik in doktor Juvan, z narezano svinjsko gnjatjo in pivom pred seboj. Juvanu se sveti zaliti in obriti obraz z velikanskimi, črno obrobljenimi naočniki, sapa mu je težka, trebuh mu komaj diše na tesnem prostoru za primitivno zbito mizo. Praznik si češe brado in resno pogledava k Javorniku in svoji ženi.

„Ali še niste začeli žreti?“ — zakliče Juvan Prazniku. „Danes je treba žreti, gospod poročnik, to je naša narodna dolžnost! Tu prisédite! Čim več požremo, tem prej bo plačan spomenik!“

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

Breznik pozdravi samo z očmi. S Praznikom se spogledata in si stisneta roke, ko da je med njima tajno in prisrčno sporazumljenje. Obema naenkrat uideta pogleda k flirtujočemu paru v paviljonu.

Žitniku je malo nerodno; zopet enkrat se zaveda, kako malo šteje mlad dijaček — in še posebno slab dijaček, Tomo! — v primeri s poročnikom, ki vendar ni nič starejši od njega ... Nenadoma se mu zazdi, da je videl Miro v množici. Makov cvet je bil zažarel in njeno sinje-modro, ostro risano oko je gledalo v smeri proti Milanu in lepi gospe Elviri. Hitro se odloči, da stopi za njo.

„Saj se zopet srečava, Dreja! Klanjam se, gospoda!“

A Mire ni med množico, pač pa stoji naenkrat pred — Drnovškovo Tončko. Skoraj klecnila je pred njim in strašno ljubezniv in sladek je njen obraz. Lica so ji nekoliko zabuhla, koža bleda in zrnata ... Tomo se spomni, da je slišal od Stanislava, kako sta bila ležala s Tončko istočasno bolna za kozami. In nehote mu pride na misel: — Kako sta vendar kakor ustvarjena drugi za drugega!

„Ali ni prekrasno danes, gospod Žitnik? Čudovito! Tolika množica! Gospod in kmet! Koliko gospode imamo že Slovenci! In to navdušenje! Čudovito! Na vseh koncih že pojo! Narodne in umetne! In naše himne, gospod Žitnik! Ali slišite? ‚Naprej zastava Slave‘, ‚Lepa naša domovina‘, ‚Hej Slovani‘! Tam sem čula: ‚Onam, onamo‘ in ‚Šumi Marica, okrvavljena“ ...“ — Klobuk na glavi se ji ritmično potrese, noga ji udari takt ... Lep glas ima, če poje, — si mora priznati Tomo. „Ali ste srečni, gospod Tomo Žitnik?“

„Mnogo dobrega sem že poskusil, gospodična Tončka! Klobasice tam pri kratkokrilkah ... prima! Priporočam, gospodična! Pivo je imenitno! Sveže, mrzlo, pena kakor smetana! In tudi vino ... za narodno veselico — naravnost bajno vino! Do buteljk in do šampanjca se še nisem povzpel. Ampak torte, gospodična Tončka! Tja-le morate iti! Ne v ono drugo slaščičarno! Tam-le vam postrežejo! Mmm ... Indijanski bobi! Narezki s kremo! Tista krema! Še čez teden dni si ustnice obližete, gospodična, ko se spomnite! Potem zavitki s snegom! Mandljevi polžki!“

Tončkin obraz je malo kisel:

„Prozaičnost! Kako ste gospodje prozaični! Jaz vidim samo narodno navdušenje, vi se pa navdušujete za torte!“

„Za narodne torte, gospodična! Danes je vse narodno! Vsako navdušenje je danes narodno, tudi navdušenje za klobasice! Narodna požrtvovalnost! Človek mora žrtvovati za svoj narod! Saj — če vam odkritosrčno priznam — tista krema tamle je bila malo žaltava; — ampak — za narod! ...“

„O prozaičnost! Vi ne slutite vse te poezije!“

Ob Tončki stojita nenadoma obadva stara Drnovškova. Očetov obraz je dostojanstven, strog, njegov pogled sovražen in zaničljiv. V dolgi bradi mu trepečejo sivkaste kocine, ki se na črnem telovniku lepo odražajo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

od zlatega bleska debele verižice. Njegova žena je okrogla in obširna, roke ima sklenjene na trebuhu, ohlapni obraz je bled in prisiljeno ljubezniv.

Tončka se nekoliko preplašena ozre in si popraska s prstom po frizuri; njen pogled je zdajci siten in skrbán:

„Ali niste videli našega Stanka, gospod Žitnik? Zmenjeni smo z njim, pa . . .“

Stara se namršči:

„Če niste videli njega, ste pa videli morda njo, njegovo Vêrico! Saj se menda tudi vi zanimate zanjo?! Glejta, da je ne stareta, če jo dobita medse! — danes je kot iz porcelana!“

Stari pokaže z glavo na drugi konec Zvezde:

„Tam sedé pred bufetom! Stanislav je za natakarja.“ — Odločno porine ženo in Tončko v stran: „Zbogom, gospod študent! Mnogo zabave!“ —

Tomo si oddahne: — Saj to je bil cel napad! Prišli so mu povedat, kje je Vêra, — in zdaj gotovo pričakujejo, da izbruhne boj med njim in Stanislavom. Ob današnjem veseličnem razpoloženju je skoraj neizogibno, da bo eden ali drugi malo vinjen. Drnovškovi računijo, da pride do škandala, da Tomo Stanislava pri Vêri izpodrine in mu tako odvzame vzrok in cilj načrta za beg v Ameriko. — In Tomo? Ali mu je res na tem, da si Vêro pribori? Ali ni vedel, da je za danes zmenjena z Drnovškom? In vendar se niti zmislil ni, da bi lahko preprečil ta dogovor; niti za hip si ni zaželel, da bi si jo vsaj za ta večer osvojil. Namenjen je bil sicer, da se o priliki vrine v družbo in poskusi slepomišiti za Stanislavovim hrbtom; upal je celo, da se mu posreči, ukrasti Vêro za kakšno urico; — a z dejstvom njene skorajšnje poroke se je vsaj navidezno popolnoma sprijaznil. Sklenil je bil že vendar sam, da vzame Vêro; sklenil je bil, da postane učitelj in da pojde pionirit z njo na slovensko-nemško mejo; — v resnici pa še ni besedice izpregovoril zoper njene načrte s Stanislavom. — Ali mu je res kaj zanjo? Ali je res ljubezen v njem? Ali bi mogel resno misliti na zakon z njo? — Ali ga nimajo morda le skomine za sladkostmi, ki se jim je v duši pravzaprav že davno odrekel? — — V tem trenotku prevladuje v njem čustvo onemogle jeze, ker ga je smel stari Drnovšek razžaliti — s ‚študentom‘. Čustvo zapostavljenosti, manjvrednosti, omalovažanja še odmeva v njem od sestanka z Breznikom in Juvanom pred desetimi minutami. Ali je mlad častnik družabno nad visokošolcem? Duševno gotovo ni zrelejši, umstveno gotovo ni močnejši, — zakaj razlikovanje, zakaj prednjačenje? — Dijak je pač šele vajenec življenja, on se šele pripravlja, da vstopi v javnost, — zatorej še ne more veljati v nji kot ravnopraven bojevalec; medtem ko je poročnik že dolgo sredi življenja, ne samo družabnega, temveč tudi javnega, vsakdanjega, delavnega življenja. In če se začenja Tomo svoje brezpomembnosti zavedati, je to morda znamenje, da se je svojega brezplodnega dijakovanja naveličal, da se ga kesa in da se mogoče vendar že enkrat resneje poprime dela in ga z odločnostjo tudi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

dokonča. In če se mu je ravno v zadnjem času porodila ta zavest s posebno silo, je iskati vzroka morda vseeno le v njegovem razmerju do Vêre, v njegovi — ljubezni do Vêre!? — A ko bi imel ljubezen v sebi, bi ne trpel Drnovška poleg nje, bi ne prenašal misli, da mu jo odvede preko morja. — Preveč se pač zaveda svoje nedokončanosti, svoje nemožatosti, svoje nedozorelosti za zakonskega moža, za preživljevalca žene in družine. Preveč se zaveda svojega študentovstva in sram ga je svoje zaostalosti, zato se ne more odločiti za moški boj zoper tekmeca v ljubezni. — A ko bi bila ljubezen v njem, ko bi bila — vélika ljubezen v njem, bi mu morala vzbuditi tudi — véliko moč in véliko voljo! Ko bi bila ljubezen v njem, bi ne poznal ovir, bi se lotil dela in ga dovršil, — bi prisilil ljubico, da ga počaka! — — Stvar ima še drugo lice: — Vprašanje je, ali je tudi v Vêri ljubezen zanj? Če ne zaupa na ljubezen v sebi, more zaupati še manj na ljubezen v nji, ki se pogaja s Stanislavom in snuje z njim načrte, ki si pripravlja bodočnost s Stanislavom, bodočnost onkraj morja, za zmirom ločena od njega ... Življenje obeh je na prevésici. Ali se prevegne tja ali se prevegne sèm? — Možna je poštena ljubezen, — zakon z Vêro! Možna je poštena odreka, stalna ločitev! A možno je še tretje: — zakon Vêre s Stanislavom, — ljubimkanje z omoženo Vêro za hrbtom varanega moža! Treba bi bilo samo preprečiti — načrt z Ameriko. A ko bi Vêra hotela, bi Drnovšek tudi ta pogoj brez dvoma izpolnil ... Toma prešine mraz po hrbtu in stud ga obide: — to bi bilo res ugodno; a to bi bila Javorjeva zmaga; če že ne štacuna, to bi bila — špecijalna trgovina! — — — Ženska je pasivna, Tomo. Ženska čaka, da jo zasnubiš in da jo vzameš. Vzeti bi jo moral, Tomo! Ne samo za trenotek vzeti, ne samo kot ljubico, — za to je treba lahkomiselnosti, ki je Vêra nima! —; vzeti bi jo moral, kot jo jemlje Drnovšek! Ženska je na stališču praktične povprečnosti, ki ne vidi poštenosti in upravičenosti v ljubezni sami, temveč v poroki; ne v notranjosti, v motivu, temveč v zunanjosti, v obliki. Poroka je poštena in upravičena, če je tudi brez ljubezni; ljubezen brez poroke je nepoštena. Da, ko bi bila vélika ljubezen v Vêri, bi najbrže premagala to stališče in bi se mu vdala brez obzirov in brez pogojev in brez ovir ... Pa je-li v njem ta vélika ljubezen? — Ko bi bila v tebi, Tomo, bi ti poročitev ne bila žrtev, ovir bi sploh ne bilo ... Vélika ljubezen menda — mora biti medsebojna; zakaj le tako gre neovirano in brez pomiselkov svojo lepo ravno pot! A ta pot, prijatelj, — ali ne vodi nazadnje zmirom — v zakon? Vélika ljubezen je samo ena, samo ena — za življenje! —

Tomo je sredi množice, sredi vrveža in vrišča, sredi kričečega in kipečega življenja — tih, osamljen. Po navadi mu je nekako tuje ob enakih prireditvah, nekako prazno in dolgočasno v duši. Preveč se nadeja velikih doživetij, preveč je pričakovanja v njem; bližnjega ne vidi, ker mu je duh preveč zaposlen z daljnjim, ki šele prihaja in ki je glavno. Vse bi rad pregledal in spoznal, ničesar bi ne hotel zamuditi, povsod bi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

bil rad navzoč; — povsod samo napol, iščoč važnejšega med malovažnim. Zato ne ve, kje bi začel in kje bi se pridružil, da bi našel več zanimivosti, več zabave, da bi mu ne ušlo najboljše in najlepše, da bi odkril resnično in živo bistvo tega ogromnega, razbohotanega in razdivjanega veseličnega življenja. Vse bi hotel videti in užiti, vse naenkrat, z isto žejno radovednostjo, ki ga vodi sploh v življenju za iskanjem jedra vsega stvarstva, vse resnice ... In jedro vsega stvarstva je nazadnje — v vinu! — se nasmehne Tomo sam pri sebi. Ob enakih prilikah je po navadi zanj in za stotere druge cilj in konec, vsa resnica — v pijanosti, v omamljenosti. — A danes se je odločil, da ostane trezen; hotel si je ohraniti pozornost in preudarnost; imel je slutnjo, da doživi kaj važnega, kaj odločilnega, — da bo potreboval prisotnosti vsega svojega duha, vse čilosti in vsega razmaha svoje pričakujoče in hrepeneče duše ...

Iz središča Zvezde je slišati igranje godbe. Vsled šuma in druma prihajajo posamezni akordi kakor iz daljave in se časoma popolnoma potapljajo v vrišču in trušču na okrog. Od vseh strani je čuti petje. Tu prepeva veselo omizje narodno pesem, tam poje tesna gruča navdušenjakov umetno pesem. Tomo se ustavi pri takem zboru in pripeva poluglasno: — „Buči, buči, morje adrijansko!“ ... In ista sladka ginjenost ga navdaja, kot ga je prevzemala prvič, ko je pel to pesem; po hrbtenici čuti isto izpreletavanje in gomazenje povzdigujočega narodnega navdušenja, ki mu iztiskava skoraj solze iz oči ...

Z veselim vzklikom ga pozdravita nenadoma ambulantni prodajalki veseličnega odbora, Zorkovi hčeri Dana in Nada, ki se ustavita tik pred njim. Dana mu zatakne cvetko v gumbnico, Nada mu ponudi sadja. Tomo je vesel srčkanih dekletec v lahkih oblačilcih s kipečo radostjo na razgretih licih, s srečo in ponosom v očeh. Primeta ga pod pazduho in ga odvedeta s seboj do očeta in do Albina, ki sedita pri šampanjskem paviljonu v družbi starega Kolarja in Jazbinška. Zadnji teden Tomo že ni bil več v notarjevi pisarni. Jazbinšek je zopet tu, z izpitom v žepu in z novoporočeno ženo ob desnici. Njegova Felicita je impozantna lepotica, ki se pa drži tako visoko in dostojanstveno, da nekoliko odbija. Jazbinšek je imel že nekaj let razmerje z njo. Časi se je pritoževal nad žensko mrzlobo in nepristopnostjo, vendar mu je nevesta že lansko leto — porodila otroka. Žitniku se zdi, da mu je nenadoma precej tuj. Z isto gorečnostjo in z isto veliko kretnjo, s katero je preje vanj govoril, se obrača danes v Zorka in Kolarja. Videti mu je, da se čuti moža med možmi, ki kaj štejejo v življenju in ki računijo z najširšo javnostjo. — Tudi Zorko je hladen proti Tomu. In ta sam ima malo slabo vest pred njim. Zadnjič mu je bil zagotovil, da nima ničesar z Vêro; zdaj pa se vseeno suče okoli nje, in motovili, da mnogokrat sam ne ve, ali mu je res kaj zanjo ali nič. Zorko pa ga ima najbrž celo na sumu, da tudi on ni popolnoma nedolžen pri Vêrinem begu iz njegove hiše. — Trgovec Kolar je siv in zanemarjen dedec z debelo, visečo spodnjo ustnico in z velikimi, štrlečimi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Albreht, Ivan. Odmev iz groba. 1918, Ljubljanski zvon

očmi. Kadar ga vidi, mora Tomo misliti na prizor, ki mu ga je bila nekdaj Mira opisala; in gnus ga obhaja ob spominu, da mu je sedela na kolenih, ko ji je kazal one ostudne slike in jo poljubljal na uho . . . Nehote ga obide gnus pred Miro samo in nekak skrivnosten strah pred njo . . .

Albin stopi k Tomu. Nezadovoljen je z veselico. Vse je preveč semánje, prekričavo in surovo, — pratersko. To nam ljudstvo poneumni in poplitvi, nikar da bi ga dvignilo. Največjega slovenskega duha proslavljamo z vrtiljakom in s šmiro, z žretjem in s pijanostjo. Vsaj nekaj prave umetnosti naj bi nudili ljudem! Resno dramatično predstavo, morda dramatizacijo „Krsta pri Savici“! Umetniške deklamacije njegovih poezij! Zbirko njegovih uglasbenih pesmi! — Tomo se mu smeje. Za enkrat da je vendar glavno — denar za spomenik! Sicer pa da je bilo predavanje o Prešernu! Občinstvo je zadovoljno in veselo, vprav — prešerno razigrano! In Prešeren da je bil tudi sam rad prav tako — prešeren! . . .

V bližini sede vsi trije trabantje gospe Mile Juvanove. Glasni so in razposajeni, da vzbujajo vsenaokrog pozornost. Veseljačiti so začeli kar s šampanjcem in bahajo se, da se ves večer ne ločijo od njega. V paviljonu streže Mila, lepa in veličastna. Trabantje prihajajo povrsti k nji in ji napivajo. Nobeden ne pije, dokler ni ona pokusila iz čaše. Namen imajo, ves večer napajati jo s šampanjcem, da jo že vendar enkrat nekoliko — ugrejejo, če le mogoče tudi — užgo. Ona, ponosna in domišljava, je zadovoljna z njimi, ker jih smatra za svojo živo reklamo. A Senica ima devet hudičkov v svojih očeh; poželjenje mu plameni iz njih in na čelu mu je zapisana odločnost in neomajna volja . . .

Tomo je zopet v gneči in se preriva do vinarne, kjer sodeluje njegova mati. Nenadoma zapazi Maro pred seboj. Ona je prodajalka lističev s številkami za srečelov. Gotovo si je to izbrala, da se lahko svobodno kreta po prostoru, da so ji odprte vse možnosti srečavanja in seznanjanja, dogodivščin, morda tudi pustolovščin. Prodajalka srečk — sama srečelovka. Najrajša ustavi kakega gospoda. Njeni pogledi se potapljajo v njegovih, ustni se mu smejeta z razgaljenimi zobmi, njen izraz je preiskujoč in vprašujoč. Kupca zmede njeno ponašanje, da izgubi sigurnost in ono prostodušno razigranost, ki je potrebna, da se razvije tudi med neznanci zabava, smeh in flirt. Ona pa je po vsakem razgovorčku zopet resna, razočarana, zagrizena. — Mara je izmed ljudi, ki ostajajo precej samotni sredi burnega življenja; ker si ne znajo najti pravih stikov z njim, ker iščejo nestrpno zmirom novega in jim je doseženo premalo in preslabo. Tomo komaj ve, kako se Mara piše; njena družina mu je tuja, ker živi docela skrito. Za družbo je Mara pravzaprav samo prijateljica in družica Mirina; če ni poleg nje, se komaj kdo pobriga zanjo, ker jo komaj kdo spozna. Saj ni grda ženska; telesce ji je ustvarjeno v idealnih proporcijah, nožica ji je zapeljiva; — a lepota njene tovarišice je presvetla, preblesteča in zatemnjuje njeno . . .

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Tomo je Maro zgrešil in gre pozdravljat svojo mater. — Vkljub svojim štiriinštiridesetim letom je gospa Helena sveža in lepa, njeno telo je čvrsto in vitko, mladostno prožno v elegantnem in vonjivem odelu. Na licih ji žari rdečica, oči so ji povešene kakor sramežljivi devi; zdi se, ko da je v zadregi, ko da se skriva pred občudujočimi in razgaljujočimi pogledi . . . Tomo se ozre: — ob vhodu sloni plavolas gospod srednjih let, z lepo in gosto, svetlo-rjavo brado, ki je zelo natančno in enakomerno obstrižena; brki so mu košati in navzgor nasršeni. Glava je ponosno nagnjena v zatilnik, pogled je vroč in žejen. — Tomo se mahoma spomni, kedaj je videl ta obraz in te oči; njegov pogled sledi pogledu plavolasca k materi . . . Ta je še bolj zardela; kakor da se zaveda krivde, stopi hitro k njemu, mu stisne roko in ga spomni:

„Zares mi pazi, Tomo, da ne pozabiš name! Ob eni pridi vprašat! Spremiš me domov!“

Lepi gospod pristopi:

„Pozdravljen, mladi gospod Žitnik! Vi me ne poznate?“

Mati ga predstavi:

„Gospod profesor Klančar, moj nekdanji prijatelj!“

„Kaj nekdanji? Kaj nekdanji? Prijatelj sploh, tako povej! Če se nismo že toliko časa videli — jaz sem živel ves čas v Trstu —, prijateljstva si nismo odpovedali; in sin gospe Helene je tudi moj prijatelj, ali — vsaj jaz sem njegov prijatelj, mladi gospod Žitnik! Ali se malo pošetava, Tomo? Gospa mama ima polne roke dela!“

V pogovoru se Tomo profesorju Klančarju izpove o svojih slabih študijah. Oni ga bodri, naj ne izgubi poguma; dobri dijaki da niso zmirom najboljši strokovnjaki in še manj — najboljši delavci v življenski praksi. Tomo pa mu začne nepričakovano razkladati svoj načrt o učiteljevanju. Razgreje in navduši se ob opisovanju narodnega dela v obmejnem kraju; Vêre in zakona seveda ne omeni. Klančar mu nasprotuje in izpodbija njegova dokazovanja. Saj je že s profesuro težka reč. Počitnice, to je edino; a zanje je premalo denarja. V šoli zgolj nervoznost. Današnje šole da so sejmišča, ne učilnice; profesorji branjevci. Ko so vsi razredi prenapolnjeni. In v ljudskih šolah je še slabše. Učitelj je berač. Za mežnarja, za organista je bolje preskrbljeno. In mežnarja tudi narod rajši sprejme v svojo sredo. — Najlepše je ledino orati. — Niti ledine nimate; skalnato puščavo najdete. In pluga nimate. Sicer pa: — na kméte se odpravlja samo oženjen človek. Ali imate tudi v tem oziru že kaj v načrtu? — Ne, ne, ne, ne, ugovarja Tomo. Saj to je le ideja, vse skupaj je le tako — ideja!

„Tam vas nekdo kliče,“ — se ustavi Klančar. „Pogum, pogum, prijatelj Tomo! Mladi ste, vse še lahko dosežete! Zdaj pa na zabavo, Tomo! Do svidenja!“ —

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije